

EL PLURALISME RELIGIÓS: DISCRIMINACIÓ O DIÀLEG?

La religió no és quelcom marginal. A la història i a les consciències dels homes i dones ha jugat un paper decisiu. Massa sovint ha estat un factor que ha creat divisió i atiat els conflictes i aquest és l'escàndol de les religions. També ha estat capaç de catalitzar allò millor que hi ha en les persones humanes i en les societats per tal d'aconseguir la pau, la justícia i el respecte del medi ambient. Aquesta ambigüetat demana una atenció permanent capaç d'atrevir-se a discernir. Si és viva, la religió toca el nucli, el cor –els sentiments–, el cap –els pensaments–, la praxi –les accions– de la vida humana. Malauradament, les grans religions o els grups religiosos minoritaris són davegades notícia perquè són denunciats per les conseqüències delictives de les seves tendències proselitistes i intolerants, que quasi sempre tenen a veure amb episodis de l'ancestral instrumentalització ideològica mútua entre poder polític (economia) i poder religiós¹. L'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós, que és membre de la Iniciativa de les Religions Unides, treballa per construir ponts entre els creients i les comunitats de les diferents tradicions religioses presents a Catalunya. En aquest sentit, té una relació amb membres de diferents grups i comunitats religioses que li permet copsar, de manera privilegiada, l'abast de les percepcions que aquests tenen d'algunes actituds discriminatòries per raons religioses. Organitzacions interreligioses com la nostra estan disposades a afavorir el diàleg entre les comunitats religioses, especialment les minoritàries, i els serveis públics com ara el de la policia.

Discriminació i religions

La discriminació per raons ètniques i la discriminació per raons religioses sovint es solapen, però no són exactament el mateix. Cal, doncs, focalitzar el nostre interès en aquells fenòmens discriminatoris originats clarament en la diferència religiosa, que es produeixen al marge de la coincidència o no-coincidència amb diferències de tipus ètnic.

A la nostra associació hem constatat que creix cada cop més el nombre d'autòctons que es converteixen a tradicions religioses que habitualment s'identificaven exclusivament com a pròpies de població immigrada. Aquestes persones sovint són objecte d'una certa estigmatització. A ulls de la majoria esdevenen “renegats”. En alguns casos, i particularment en relació a l'islam, es pot constatar un grau més alt d'agressivitat anti-musulmana amb el cristià o no-religiós que ha abraçat l'islam que amb el musulmà “de naixement”: el segon no hi pot fer res, afirmen despietadament alguns, però el primer, “com ha pogut caure tan baix?”

¹ En el moment d'escriure aquest article s'inicia a l'Audiència de Madrid el judici contra 16 membres de l'Església de la Cienciologia acusats de diversos delictes (cfr. HERNÁNDEZ, José Antonio, “Arranca el juicio a la Iglesia de la Cienciología sin su líder mundial”, *El País*, 7 de febrer de 2001, p. 30). Hauria de quedar clar que el judici és contra persones concretes i que no es pot extrapolar les possibles atribucions delictives que quedin demostrades a la totalitat dels membres del grup religiós. L'Església de la Cienciologia és considerada com un grup religiós perfectament legítim i respectable en països com Alemanya i Estats Units. És clar que en aquest darrer la primera esmena de la Constitució protegeix la llibertat de culte: “El Congrés no farà cap llei que fagi referència a la constitució (*establishment*) d'una religió ni que prohibeixi el lliure exercici d'aquesta (...)”.

Segons la nostra experiència, la discriminació per raons pròpiament religioses la pateixen sobretot les persones i comunitats que es poden considerar minories religioses. Sovint es veu amb recel qualsevol tipus de “concessió” que es pugui fer als membres d’aquestes minories. Un bon exemple d’això és el rebuig que manifesten moltes persones en assabentar-se que l’estat espanyol ha autoritzat les dones musulmanes a fer-se les fotografies per al Document Nacional d’Identitat amb el vel que els tapa el cabell (no pas la cara). Es passa per alt que el mateix estat espanyol també permet a les monges catòliques fer-se aquestes fotografies amb el cabell tapat, i ningú no en fa escarafalls.

Tanmateix, cal constatar que la principal discriminació és la que prové d’un cert paradigma de laïcitat segons el qual la religió és només un tema privat i individual. Com a molt, hom pot tolerar que s’expressi pública i obertament la pròpia creença si es pertany al col·lectiu religiós majoritari, que a Catalunya és el de l’església catòlica. Les minories religioses tot sovint veuen com els tòpics entorn d’elles són utilitzats amb menyspreu o ironia. De fet, però, fins i tot els catòlics esdevenen víctimes fàcils de la ironia o la ridiculització que el laïcisme bel·ligerant descarrega sobre qualsevol manifestació religiosa. Aquest model silencia el pluralisme religiós obviant-ne els seus desafiaments i obstaculitzant la seva capacitat de transformació innovadora i creativa de la societat. El pluralisme religiós demana que la diversitat religiosa sigui percebuda per la societat d’una manera natural i positiva no com una maledicció qu’hom creu conjurar amagant el cap sota l’ala. El diàleg interreligiós, que és una realitat mil·lenària però que ha agafat nova embranzida des de fa un segle, ha anat desenvolupant i afavorint la reflexió que permet valorar i apreciar la diferència, l’alteritat, des de les diferents tradicions. Així s’ha anat desenvolupant una reflexió “teològica”, no exempta de polèmica i de tensions, a l’interior dels diferents marcs d’estudis religiosos de les diferents tradicions.

El diàleg interreligiós i allò més positiu de les religions

De qualsevol manera, podem afirmar, sense cap mena de dubte, que el diàleg interreligiós potencia els missatges i testimonis religiosos de les diferents tradicions que afavoreixen la pau, la plenitud humana, la sostenibilitat i les llibertats. Això és el que John Galtung, a través d’una expressió segurament provisional, ha qualificat com la religió “suau” (*soft*). Certament els missatges religiosos dels llibres sagrats i dels fundadors de les grans tradicions així com de la immensa majoria dels mestres espirituals que els han anat reactualitzant coincideixen en afirmar una relació íntima entre la Realitat Última, la felicitat i la vida de tots els éssers humans i l’harmonia còsmica. L’únic que s’ha de fer és discernir allò que s’ha anat afegint, i molt sovint desfigurant i tergiversant, a allò més positiu de cada tradició.

Això demana una tasca seriosa i rigurosa a l’interior de cada tradició religiosa. D’aquí que tot diàleg interreligiós exigeixi de manera complementària i permanent el dur a terme un diàleg intrareligiós que permeti, d’una banda, el retorn a les fonts i, d’altra banda, un *aggiornamento* renovador. La Tradició no apareix aleshores com la simple repetició sinó, ben al contrari, com la capacitat de transformar tot allò que calgui per tal de poder reviuire l’experiència religiosa en contextes històrics i geoculturals diversos. El diàleg interreligiós afavoreix, mitjançant l’intercanvi i l’interfecundació mutua, la pau i la convivència des de la diversitat de cosmovisions i de fonamentacions religioses, a més a més de la respectiva recerca de la veritat, de la saviesa, del bé i de la bellesa.

A la nostra associació hi ha un grup matriu de diàleg interreligiós amb la presència de representants qualificats d’onze tradicions religioses, un grup jove amb 16 representants de

tradicions i un grup temàtic sobre ensenyament de la religió a l'escola que és també interreligiós i que està confeccionant un curriculum comú de religió. Properament hi haurà també un grup obert a tothom que essent creient d'una tradició determinada s'interessi per trobar un espai per conèixer als creients d'altres tradicions i dialogar serena i empàticament amb ells sense per això haver de renunciar a la seva pròpia identitat. El diàleg interreligiós no consisteix en crear una nova religió eclèctica, que escull de cada sistema allò que li sembla millor, sinó en construir ponts entre els creients de les diferents tradicions religioses, com recorda la Carta fundacional de la *Iniciativa de les Religions Unides*².

Discriminació intrarreligiosa

És important constatar que hi ha també una discriminació important per raons religioses a l'interior de les comunitats de grans tradicions religioses, de les esglésies, comunitats o grups religiosos. Aquesta discriminació es manifesta de manera molt subtil. Els motius són sovint la dissidència doctrinal, moral o ritual a l'interior d'un mateix marc religiós. La subtilitat consisteix bàsicament en ocultar la marginació dels dissidents disfressant com a virtut de discreció i prudència allò que només és opacitat informativa per tal de prevenir l'adhesió solidària –segons el qui margina, “ingerència”- de col·lectius aliens al grup religiós. Adhesió que, volem recordar, és pràcticament inviable si la societat redueix el fenomen religiós a l'estricta privacitat³. L'opacitat informativa és fruit, entre altres, de la premeditació de les institucions religioses i de la connivència tàcita dels propietaris dels principals mitjans de comunicació amb les de la majoria religiosa així com de la mandra, incapacitat –analfabetisme religiós funcional- i acceleració banalitzadora íntinseca als medis que pateixen, en general, els periodistes. La por de les víctimes a represalies majors i a la pèrdua del referent identitari de pertinença a la comunitat agreuja la situació afavorint la autoinhibició. Aquesta resulta també de la inducció perllongada d'una consciència culpabilitzada a través del discurs doctrinal i moral de les instàncies pedagògiques d'algunes institucions religioses.

La complicitat, més o menys conscient, dels poders públics en aquesta discriminació interna que és produeix davegades en les tradicions religioses beneficia al poder religiós constituït. Això provoca també un cert rebuig del sistema i, potser, de la societat per part dels subjectes passius de la discriminació que, en els casos més extrems, poden generar o potenciar discursos religiosos apocalíptics o de *fuga mundi*. Aquest fet agreuja encara més la discriminació.

A l'associació creiem que cal fomentar el diàleg a l'interior de les tradicions. En aquest sentit cal esmentar que és membre de l'associació el Centre Ecumènic de Catalunya que és una associació que treballa per l'entesa entre cristians de les diferents confessions. També és interessant subratllar que l'associació va crear ara fa un any un Grup de Converses Intraislàmiques que procura crear ponts de diàleg entre els musulmans i musulmanes de Catalunya així com afavorir que l'Islam sigui més ben entès per la societat catalana i viceversa. No es descarta afavorir trobades entre budistes en un futur pròxim. Els creients de les tradicions celebren que organitzacions com la nostra tinguin com a objectiu

² “Som una organització que traça ponts, no pas una religió” (**Carta de la Iniciativa de les Religions Unides**, Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós, Centre UNESCO de Catalunya, Generalitat de Catalunya, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 2000, p. 3).

³ Resulta paradoxal constatar que el model francès de laïcitat, que consagra la separació entre la religió i l'estat reduint a la pràctica la religió a l'estricta privacitat, ha dut a que no es puguin aplicar els ideals de la llibertat, de la igualtat i de la fraternitat pel que fa al reconeixement dels drets de tots i cadascun dels creients de les religions, especialment de les minories religioses.

prioritari la creació de plataformes d'entesa entre creients. Nosaltres pensem que això és directament coherent amb la cultura de la pau que promou la UNESCO i que permet que els creients de les tradicions puguin veure que les instàncies no confessionals no són necessàriament enemigues de la fe.

Sectes i fonamentalismes

La paraula “secta”, autèntica bèstia negra de la sociologia de la religió, ha servit i serveix d'arma llancívola per estigmatitzar grups o comunitats religioses. S'associa sempre a actituds delictives i, en qualsevol cas, nocives per a la societat. La paraula és polisèmica i equívoca. A l'associació hi ha un acord tàcit de restringir el seu ús als casos puntuals en què sabem, amb certesa provada, que un grup religiós té una majoria dels seus membres que delinqueixen. En cas contrari, preferim parlar de grups religiosos minoritaris. Així deixem de banda el to valoratiu pel merament descriptiu i pressuposem la inocència de tothom fins que no és demostrat el contrari. Només així podem prevenir els prejudicis, la maledicència, la difamació i la calúmnia, que paradoxalment són virtuts per definició contraries als esperits religiosos.

En la història de les religions i en la història de la defensa dels drets humans i de les llibertats, hi ha una sèrie de grups religiosos totalment minoritaris que han tingut un paper decisiu si no predominant, com ara els cuàquers, els unitaris universalistes, els bah'ais, els mennonites, alguns grups jueus i, en general, la majoria dels grups o escoles religioses vinculades amb corrents místiques. Els cuàquers han participat decisivament en la declaració d'independència dels Estats Units, en la lluita pels drets civils, en la creació de organitzacions socials de l'àmbit de la solidaritat com ara Amnesty, Oxfam, etc.

D'altra banda volem subratllar que el diàleg interreligiós contribueix eficaçment a desemmascarar els grups, comunitats i esglésies que dins d'una tradició trien la via fonamentalista o integrista. Aquests grups representen la cara intolerant del fenomen religiós. Acostumen a ser intolerants amb la diversitat a l'interior de la pròpia tradició, amb la diversitat de les altres tradicions i, encara més visceralment, amb els qui no professen explícitament cap mena de creença religiosa. Són absolutament exclusivistes i tanmateix proselitistes: fan de la veritat i de la salvació una propietat privada. A l'associació som conscients que quan hom parla de diàleg interreligiós no s'exclou a ningú, tampoc als qui rebutgen el diàleg. De tota manera, el diàleg amb els intolerants és lent i difícil, i demana un gran dispendi d'energies humanes que sovint s'ocupen a desfer prejudicis procedents sobretot de l'ignorància, de la por i de la inseguretat.

El millor antídod contra la intolerància és el diàleg i el diàleg suposa crear-ne les condicions i desenvolupar-lo a través de l'amistat, el coneixement mutu i la solidaritat empàtica. A la nostra associació hi ha una mena de discriminació positiva a favor de les minories religioses no només per tal de garantir les seves llibertats sinó per preservar el seus valors estètics, culturals i les aportacions espirituals i humanes de les seves, davegades recents, tradicions. El diàleg interreligiós al seus orígens va estar molt vinculat amb la IARF (*International Association for Religious Freedom*), que és una organització internacional que sempre ha lluitat per garantir el dret a la llibertat religiosa, que, en el fons, és el fonament del pluralisme religiós a les societats modernes...

Francesc Rovira

Francesc Torradeflot